

BORIÁN ELRÉD

Faludi Ferenc költészetének jellemzői és kiadásainak értelmezése

EGY KÉSZÜLŐ KRITIKAI KIADÁS ELŐHANGJA

Faludi Ferenc (1704, Németújvár – 1779, Rohonc) *színes és tömörségre törekvő, kiváló rokokó* költő volt. Költészete, miként prózája és színművei is, az erkölcsi jobbítást szolgálták. Azért írt, hogy humánusabb gondolkodású, érző szívű legyen az, aki olvassa, hallja a szöveget.¹ Nem sorolható azonban a legjelesebb magyar poéták – Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, Csokonai Vitéz Mihály, Petőfi Sándor, Arany János és hasonló kreatív tehetségek – közé.

Mit jelent az, hogy *színes* költő Faludi Ferenc? Minden versének van karaktere, érvényes rá az ókori mondás: „A változottság gyönyörködtet.” Nézzük meg a *Szombathelyi kézirat* első hét versének címét: *Oda Respondens, Franczia Versek, Tavasz, Nádásdi, Chlorinda, A' Dio!, Szerentse*. Két szerelmes vers van köztük: az egyikben a lány elutasítja előkelő és csinos udvarlóját, mert rosszat mond róla (*Oda Respondens*), a másikban megbocsát kedvesének (*Chlorinda*). A *Tavasz* című költeményben az erdőben való járkálás nyugalmat adó vigaszt magasztalja, és a pásztorok muzsikájával fejezi be versét, ezzel előrevetíti az eklogák világát. A *Nádásdi* korának legnagyobb magyar hőstét úgy mutatja be, mintha a had-

vezér maga mondaná el vitézkedéseit. A kissé naiv Chlorinda jóságos megbékélése után olvashatjuk az *A' Dio!* költeményt, amelyben ellenpontként egy hamis, hűtlen társtól való megszabadulás haragos öröme élhetjük át. A sorrendben hetedik szöveg pedig a szerencse (sors) forgandóságának „tanult elmével”, sztoikus nyugalommal való elfogadására biztat.

Ha a kortárs Amade László (1703 – 1764) költeményeit olvassuk – kivételektől eltekintve –, a szerelmes férfi bánatát, énekét halljuk a hűtlen, lelketlen hölgy miatt. Csofálatos rímekkel, változatos ritmusokkal megírt petrarkai önsajnálát árad belőlük.

Faludi élete utolsó állomásán, rohonci magányában újraserkesztette verseit. A költő Zrínyi és az olasz poéták mintájára tudatosan, azaz verskompozícióban gondolkodott. Egy hegyre fölkapaszkodó úthoz hasonlított a szövegek sorát. Ehhez irodalmi minta lehet Vergilius *Aeneis*ének VI. éneke vagy Dante *Isteni színjátéka*. Faludi prózai műveiben is megtaláljuk a hegyre menő út metaforáját: elsősorban a Nagyszombatban, 1771-ben megjelent *Nemes úrfi* című értekezésére gondolok. A *Hetedik köz-beszédben*, Neander álomjelenetében az Ismeretlen ezt tanácsolja a két szereplőnek:

„Indúlyatok, serénkedgyetek, ne kémélytétek a' fáratságot! Meleg a' hegy, izzasztó, és nehéz az út, meg vallom: meredekekre, mélységekre akattok: meg ne

1 „Talán joggal szögezhetjük le, hogy erkölcsstani tevékenysége és költői működése nem párhuzamosan fut ugyan, közöttük azonban mégis bensőséges összefüggés van: a költőt (és a színműíró) a moralista világnak belül lehet csak elhelyezni, s ugyanakkor a moralista Faludi értelmezéséhez sem nélkülözhetők költészetének tanulságai.” Bíró Ferenc: Faludi Ferenc (1704–1778). In: A felvilágosodás korának magyar irodalma. Bp., 1998. 37. p.

ijedgyetek, győzzétek férfiu módon, erőlködgyetek a' tetejére.”²

Eusebius pedig így szólítja meg az őket félrevezető Öreg Embert:

„Mi egy Jóságos Királynénak az udvarát keressük: Virtus a' neve. Olly hírét hallottuk; hogy ennek a' hegynek, melly az egeket éri, tetején lakozik.”³

A *Szent ember*ben is ehhez hasonló szöveget olvashatunk: „Ime, azért hét fokot adok elejtek, hogy ki ki tudhassa a' tekéltességnek igaz úttján mind elő menetelét, mind hátra maradását, és mire merre tartson.”⁴ – Ezek a Faludi-gondolatok is arra indítottak, hogy egy hegyre menő út stációként fogjam fel a kötetet.

Mindegyik költeménye ütemhangsúlyos versmértékű. Faludi nem fogadta el az időmértékes versmértéket a magyar nyelvű költészetben. Gyaníthatóan azért, mert ragaszkodott a közzsájon forgó magyar énekek ritmikájához,⁵ ezek között pedig nincs hexameterben vagy disztichonban énekelt szöveg. Az olasz versek és dalok zenéje is hatott rá, ezért próbálta ki, hogyan lehet szonettet írni „Olasz Sonetto Formára”. És megalkotta az ütemhangsúlyos szonettet (A' *Pipáru*) – 4/4 3/3 soros – versmértékben. A szonett után tizenegy üres oldal következik, a legtöbb üres oldal a *Szombathelyi kéz-*

iratban; joggal feltételezhetjük, hogy hasonló kísérleteinek hagyott itt helyet. Faludi élete azonban „Mint a' füst oszlik hirtelenül”, úgy ért véget hetvenöt éves korában, 1779. december 18-án.

Mit érthetünk azon, hogy Faludi *tömörségre törekvő* költő? Mindezt egy szokatlan össze-hasonlítással igyekszem megvilágítani.

A jezsuita hagyaték megőrzésén nagy gonddal fáradozó Paintner Mihály (1753–1826) exjezsuita sok aprónyomatványt is összegyűjtött. Az egyik egybekötött gyűjteményének elején találjuk Faludi Ferenc *Maria Theresia koronás apostoli királyné aszszonyunkhoz.* című versét.⁶ A Paintner által írt tartalomjegyzékben ez olvasható: *Faludi Ferentz, S. J. P. Hálaadó Posonyi ének, 1771. mikor Sz' István Királyunk' jobb keze hazánkba vissza-vezettetett. Az utána következő költemény pedig: Csokonay Mihály', a' haza' templomának örömnapja. 1798. mikor Gróf Széchényi Ferencz Somogy vármegye' Fő-Ispánnya lett. Ebben az aprónyomatványban a kiadás helye és ideje is meg van adva az első lapon: „Pécsett, 1798.”*

Faludi Ferenc *Maria Theresia*-verse 48 soros, kétszer 8/7 ritmusú stórfákból áll, keresztrimes. A királynő dicsőítésével kezdődik, majd átvezetesként költői kérdést tesz fel: ki merné érdemeit megszámlálni, mert „Minden számot fellül mull”. Majd szabódva bejelenti: „Erdemidnek tengerében,/Gyenge pennám egyrül szóll.” Ezzel koncentrálna a szöveget egy jól megjegyezhető témára: Szent István jobbjának visszaadására. A történeti háttérrel is feleleveníti, majd a magyar nép örök hálájáról biztosítja a királynőt.

2 Istenes jóságra, és szerentsés boldog életre oktattott Nemes Urfi. Irta Anglus nyelven Dorell Josef. Fordította Olaszból Faludi Ferentz Soc. Jesu., Nagyszombat, 1771. In: Faludi Ferenc prózai művei. I. Sajtó alá rendezte, a magyar nyelvű szövegeket gondozta, a hozzájuk tartozó jegyzeteket, valamint a név- és a szómagyarázatokat készítette Vörös Imre, a latin nyelvű szövegeket gondozta Uray Pirokska, Bp., 1991. 278. p. Régi Magyar Prózai Emlékek 8/1.

3 Faludi Ferenc: Nemes Úrfi. In: Faludi Ferenc prózai művei. I., 279. p.

4 Faludi Ferenc: Szent ember vagy-is szent életre vezérlő istenes oktatások. Pozsony, 1773. In: Faludi Ferenc prózai művei. I., 532. p.

5 Vö. Horváth János: A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfigig. Bp., 1978. 28. p.

6 PFKK 10a G. 16/1. Az első versszak fölött az alcím: *Hálaadó posonyi ének.* Évszám és hely nélkül. – Paintner írta rá tollal a szerző nevét: *Autore P. Franc. Faludi, e S. J.* Ez a vers Faludi életében jelent meg, ezen kívül még kettő névtelenül publikált költeményéről tudunk mostanáig. A prózai munkáit jelentette meg.

Csokonai Vitéz Mihály (1773–1805) huszonhét évvel később írt elogiuma 332 sorból áll, páros rímű, 6/6 osztatú tizenkettesek alkotják. Tehát ütemhangsúlyos, akárcsak Faludi verse. Csokonai szintén a gróf érdemeinek sokaságára való hivatkozással kezdi: „Ímé, e fő grófnak érdemei nagyok;/Somogynak hálával talpig adós vagyok.” Majd a címmel összhangban *hazánk templomát* jelöli meg fő témaként. A lírikus én magát a haza papjának nevezi: „Tömjént, mirhát viszek hazám oltárára.” Látomásában hőseinek sírjának komor vidékére jut el, valószínűleg a költő Zrínyi álomjelenetei, illetve a *Vitéz hadnagyának* előszava hatott a poétára (vö. a „Tátra sziklája”, „scyta vitézek”). A „szörnyű környék” után a látomásban „pázsitos völgyeken visz az út felfelé”, a haza temploma felé. A sokszálú leírásban meglátjuk Somogy síró angyalát. Hirtelen fényes tűzben megjelenik az Úr, és az angyalok zengik: „Áldott az Úr, ama magyarok istene.” A *Jelenések könyvére* emlékeztető angyal jóslata csak a lényegét tárja fel: „Nemsokára felderül ősi dicsőséged.” Az angyal meghívja a poétát a templomba, amely „olyan volt pontban,/Mint a káptalannak temploma Pozsonyban”. A hosszú leírás végén a költő gyémánttáblákon látja az igaz nagy magyarok nevét. Miközben olvassa *Festetics* nevét, bejön a haza szüze, utána pedig gróf Széchényi Ferenc és Csáki. A szép szűz hosszú szózatot intéz Somogy nimfájához, amelyből kitetszik, hogy minden megye, sőt „Tót, Horvát, Dalmata ország”, Erdély és Nápoly is irigyelheti Somogy megyét. A haza szüze azzal az ígérettel fejezi be beszédét, hogy a diadalmi kapura csak ezt írja: „Somognak határi mindenképp boldogok!!!”

A Csokonai-költemény leírásából is látható, hogy kissé szétágazik a narráció, nincs benne olyan sűrítés, amely Faludi versére jellemző. Ha költői versenyt képzelek el a két költemény között, akkor Faludi „alkalmi

költeményének” adnám a pálmát, mert sokkal nagyobb benne a poétikai koncentráció.

Csokonai ugyanebben az évben írta meg *A Magánosság*hoz című elégikus ódáját, amelynek költői magasságához egyetlen Faludi-vers sem ér fel. Ha énekelve halljuk Csokonai versét, akkor különösen szívbe markoló.⁷ Faludi sok költeménye szintén énekelve mutatja meg igazi szépségét.

Mit értünk azon, hogy Faludi Ferenc kiváló *rokoko* költő? Tarnai Andor tanulmányában ad feleletet erre a kérdésre: „A tematikát is magában foglaló ismereteivel, német, olasz és francia nyelvtudásával kora legműveltebb férfiai közé tartozott. Írói karaktere a *settecento* Rómájában formálódott, egyéniségében semmi nyoma rendi elődei mennydörő pátoszának. Művei halk szavú, éles eszű abbénak mutatják, aki a morálizálást nyájias okossággal teszi szórakoztatóvá, oktatásán minduntalan átüt a bölcs kedélyesség, a derűs *rokoko* életöröm.”⁸ Ehhez annyit kell hozzátenni, hogy a *rokoko* és a falusi néplelek kifejezése ugyanúgy összeolvad nála, mint Csokonainál.

A készülő Faludi kritikai kiadásunk megértéséhez jó szolgálatot tesz a Csokonai-költemények első kiadása körüli helyzetre való emlékeztetés. Kazinczy Ferenc (1759–1831) a nagy vitát kiváltott Csokonai-nekrológiájában azonnal kiadónak ajánlotta magát. Olyan kiadást képzelt el, amelyben kijavítja Csokonai hibáit. Dümmerth Dezső így összegzi Kazinczy kiadói kívánságát: „A valóság az volt, hogy nem ismert egyetlen költeményt sem tőle, melyben ne kívánt volna változtatást. [...] Csak azt tudta, hogy egyesek a kézírathoz hű kiadást tartják

7 Csokonai Vitéz Mihály énekelt költészete – elektronikus kritikai kiadás (DVD). Zenei rendező: D. Hovánszki Mária, Debrecen.

8 Tarnai Andor: Faludi Ferenc. In: *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig*. Szerk.: Klaniczay Tibor. Bp., 1964³, 537. p. *A magyar irodalom története II.*

helyesnek.⁹ Ha Debrecen átadta volna a kiadói jogot Kazinczynak, akkor lehet, hogy csak a Kazinczy ízlése alapján átirrt Csokonai-műveket ismernénk. Ezt erősíti meg Kazinczy egyik levele, amelyben kifejezte, nem tetszik neki, hogy Kis Imre javítás nélkül akarja kiadni Csokonai *Lilla* című poszthumusz kötetét. Szerinte: „Sem a rend nem jó, sem az Orthográfia.”¹⁰

Kazinczy a német klasszicizmust és ennek az utánzását tartotta eszményének. Csokonai pedig inkább a köznéptől, illetve a magyar–római–olasz irodalomból vette át az ízlését meghatározó mintákat, versformákat.¹¹ Az utánzás helyett egyre inkább az eredetiséget tartotta értéknek.

Faludiról is elmondhatjuk, hogy az ókori klasszikusok, főként az Ovidius és Vergilius által megújított epikus narráció, valamint a római tartózkodása alatt megismert árkádikus olasz költők énekeinek ritmusa, természetessége, tömörségre törekvése mellett egyidejűleg hatott rá a falusi emberek nyelvének eredetisége, amit egy füzetben gyűjtött is.¹²

Szerdahely György Alajos (1740–1808), a legjelesebb jezsuita esztéta, Faludi ifjabb tanártársa és nagy tisztelője, az eklogáit

tartotta legtöbbszörre.¹³ A *Poesis narrativa* (1784) című művében a pásztorköltészetéről szólva a külföldi példák hosszas ismertetése után azt írta, hogy számtalan ilyen témájú magyar művet olvasott, mégis egyedül Faludi Ferenc nevét említi, akinek ízlése a legjobb, szinte tökéletes.¹⁴ Paintner felhasználta Szerdahely gondolatait a Faludiról írt latin nyelvű életrajzában, de mielőtt dicsérné az eklogáit, a margón beillesztett egy elegánsan védelmező mondatot. Ennek lényege: bár a Tisza partján élők beszélnek tökéletesen a magyar nyelvet (vagyis Kazinczy és köre, a nyelvújítók), Faludi Ferenc is nagy művelője volt a magyar nyelvnek:

„Kiváló adottságai voltak, és mind a költészetant, mind az anyanyelvét kiválóan ismerte, ízlése nemes, csodálni való, majdnem teljesen tökéletes. #¹⁵ bár olyan területen született, amelynek beszédjéről azt tartják, hogy anyanyelvünk született szépsége kevésbé hatja át, és nem élt azokban a vármegyékben, amelyek a Tiszát isszák, ahol annak erejét és tisztaságát ihatta volna. #¹⁶ Bármit írt (és nem keveset írt, ámbár a mindenki által vágyottnál sokkal kevesebbet): erkölcsi tanítást, költeményeket, szent és világi témákat, mindezeket rendkívül tiszta érzékenységgel, és válogatott, kipróbált ízléssel írta. Ez a legnagyobb költőnk, akire a mezei (avagy bukolikus) írásai közben különösen is leszálltak a Múzsák, kinek szájával magyar Múzsák szóltak, és akit nyelvezete tisztasága és őszintesége miatt

9 Dümmerth Dezső: A Csokonai-probléma. In: Írástudók küzdelmei. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok. Bp., 1987. (továbbiakban Dümmerth, 1987.) 22. p.

10 Dümmerth, 1987. 21. p.

11 Dümmerth, 1987. 39–40., 43. p. Vö. Sárközy Péter: Faludi Ferenc (1704–1779). Pozsony, 2005. (továbbiakban: Sárközy, 2005.) 155–156. p. Magyarok Emlékezete.

12 Sárközy Péter így foglalja össze az olasz hatást: „Faludi Ferenc tehát nemcsak »követhette« az olasz árkádikus költők példáját, hanem maga is árkádikus költő volt, és ezért költészetét a Metastasio által fémjelzett olasz árkádikus költészet Csokonai előtti leg-tökéletesebb magyar megszólaltatásaként kell értelmeznünk és értékelnünk.” Sárközy, 2005. 159. p.

13 Géfin Gyula úgy tudja, hogy Szerdahely György és Rajnis József akkor voltak a kőszegi gimnázium tanulói, amikor Faludi volt ott a rektor (1750–1753). Géfin Gyula: Ismeretlen adatok Faludi Ferenc életéből. ItK 74(1970/3), 353. p.

14 Georg. Aloys. Szerdahely: Poesis narrativa ad aesticam seu doctrinam boni gustus conformata. Budaë, 1784. 180–181. p.

15 Paintner marginális jegyzetét így jelölte.

16 A jegyzet vége; az eredetiben nincs kitéve.

minden korszak és nép ízlésével méltán összehasonlíthatunk.¹⁷

Vagyis Paintnernek már védenie kellett a dunántúli Vas megyei Faludi nyelvezetét a klasszicista ízlésű kritikusok előtt. Révai Miklós (1750–1807) Kazinczy tisztelői közé tartozott. Ő szintén kissé megjobbítva akarta kiadni Faludi verseit, ha nem is annyira, mint Batsányi János (1763–1845). Faludi népiessége zavarta a klasszicista esztétikán felnőtt kiadókat. A magyar klasszicizmus azonban nem volt teljesen egységes; például Kölcsey és Révai a népies vonásokat értékelni tudta a költészetben. Révai megelégedéssel említette az első Faludi-kiadása bevezetőjének általa írt részében, hogy Faludi el szokott ve gyülni a nép körében. „Mind azon anyja’ tejjével szopta beszédet mond: természetest, kellőt, tulajdon Magyart. A’ mire is különös szorgalommal igyekezett tekéletesb szert tenni. Azok a’ tanuk benne, kik őtet közelebből esmérték: hogy ő el szokott volt a’ köz nép, és tseléd közé járogatni, tsak a’ végett, hogy őket szabadabb beszédre fel bátorítván, igazabban ki tanulhassa a’ tulajdonabb Magyar szó ejtésekét. A’ miket észre vett, az utánn fel is szokta nagy gonddal írogatni. Egy különös Jegyző Könyve vólt, tele mind ilylen öszve gyűjtetett kintstsel.”¹⁸

Révai tehát nagy megbecsüléssel említette Faludi pásztorkölteményeit: „A’ mi

még az én tudomra lehetett, a’ mit még az e’ nemű Magyar Költeményekből olvashattam, az igazat szabadon ki mondván, mind arnyék, mind semmi ezekhez képest.”¹⁹

Meg kell vallani „az igazat szabadon ki mondván”, hogy ma már a legnehezebb Faludi-olvasmányok közé tartozik a bukolikus költészet. Az olvasók nem rendelkeznek olyan alapos mitológiai ismeretekkel, mint a 18. században élt költő, aki már az iskolában szinte kívülről tudhatta Ovidius *Átváltozások* című művének és Vergilius *Eclogáinak* legfontosabbnak tartott részleteit. A mai befogadók döntő többsége polgári kultúrában nőtt fel, nem ismeri a pásztori világot, az állatok és növények nevét, a pásztortörök szokásait. Nem ismeri fel Faludi allúzióit Ovidius vagy Vergilius költeményeire. Az olvasó számára az eklogákban nagyon sok szó értelme megfejtésre vár. Az eklogák jegyzetei után ezért is bőszes szómagyarázatot kívánunk adni, hogy könnyebb legyen az értelmezés. Többszöri olvasás után nyílik fel a pásztori világ költői szépsége, lélektani mélysége.

A *Szombathelyi kézirat* a legutolsó – befejezetlen – kézírata a Rohoncon élő idősköltőnek. A készülő kritikai kiadás ehhez a kézírathoz való hűségből indul ki, de ez valóságos hűség, nem csak hangoztatott, mint az eddigi kiadásoké. Vagyis megtartjuk az utolsó kézirat verssorrendjét, eredeti rendben közöljük a francia nyelvű verseket, amelyek véleményünk szerint a kompozícióhoz tartoznak. A kéziratban nem fellelhető Faludi-verseket külön fejezetben közöljük. Az idegen nyelvű, főként latin nyelvű verseit is kiadjuk, javítva a korábbi kiadások olvasati, fordítási hibáit.

Faludi Ferenc költeményeinek és más műveinek első kiadója, Révai Miklós állandó

17 Paintner Mihály: *Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu olim Provinciae Austriae, complexae Hungariae, Croatiae, Slavoniae, Austriae, Transsilvaniae, Styriae, Carintiae, Carnioliae, Comitatus Goritiae, et Istrom Austriae, ac ad annum M. DC. XIX. Bohemiae quoque, Moraviae, et Silesiae. Ab Anno M. D. LIV. ad nostra tempora. Pars I. A.–H. PFKK 118. C. 35. 18. század vége* (Borián Elréd fordítása.)

18 Faludi Ferenc: *Költeményes Maradványai, Egybe szedte, ’s elő beszédekkel, jegyzésekkel, és szükséges oktatásokkal meg bővítve közre bocsátotta a’ Magyar Költeményes Gyűjtemény’ öregbedésére Révai Miklós. Első kötet. Győrött, 1786. (továbbiakban: Révai, 1786.) 12. p.*

19 Révai, 1786. 16. p.

egészségügyi és pénzügyi problémákkal küzdött. Révai legfőbb segítője az (ex)jezsuita Paintner Mihály, aki rendtársának, Faludi Ferencnek nagy tisztelője volt. Ő szorgalmazta leginkább, hogy Révai adja ki Faludi költeményeit és eddig kiadatlan műveit. Révai Miklós latin nyelvű hálaadó verset írt nagy pártfogójának, a később győri kanonok, rátóti prépostnak.²⁰ Magyar fordításban így kezdődik a disztichonban írt dicsőítő költemény:

Életem hosszú során ezer ember lett
a barátom,
Ám valamennyi között egyszeri vagy,
te, Mihály!
Egyszeri s páratlan: kitapasztaltam
szivedet rég:
És ez a nagy szeretet benned is,
bennem is él.

Révai verseskötetébe felvett néhány hozzá írt költeményt, ezek közé tartozik Paintner Mihály rövid latin nyelvű verse is: *Paintner Mihály Antal a halálos veszedelemből megszabadult és lassan lábadozó Révai Miklóshoz a rátóti Tusculánumban 1800-ban*.²¹

Paintner Mihálytól kapta a Faludi életrajzot, és sok vers kéziratát. Az első kiadása (1786) első kötetébe a lírai költeményeket válogatta *Faludi' énekei* címmel. Ezt egészítették ki a *Frantzia versek*, majd a *Deák versek*, vagyis a latinul írt Faludi-költemények. Ezek után az epikus eklogák következtek: *Faludi Ferentz' pásztor énekei*, hozzájuk illesztve egy francia klasszicista, Batteaux értekezését Révai fordításában. Révai Miklós tehát műfajokba rendezte

a költeményeket, megváltoztatta sorrendjüket, klasszicista racionalizmussal adta ki a rokokó költő hagyatékát.

Batsányi János a műfaji, tartalmi elvet követve már négy részre (könyvre) osztotta fel a Faludi-költeményeket, és ezt követte a többi kiadó, anélkül, hogy a *Frantzia verseket* és a *Deák verseket* megjelentették volna. Mi ebből a sorból kiállunk. A Linzben élő Batsányi az egyik megkapott kéziratban tollal kihúzta, illetve margón jelezte Faludi „téves” rajjait, szavait. Nem tudta elfogadni az általa falusiasnak tartott alakokat.

Toldy Ferenc (1805–1875) irodalomtörténész, kritikus Faludi-kiadásában, a *Faludi Ferenc élete* című bevezetőjének végén felsorolta a költő dunántúli nyelvjárásának jellemzőit, majd így összegezte kiadói hozzáállását: „Miután Révai mind ezeket, a múlt században már, az irodalmi nyelvben közönségessé lett tiszai nyelvjáráshoz idomította, megtartottam ezt, elégnék véلve a változtatásról itt említést tenni, s ezt annál is inkább, mert Faludi az *Udvári ember* II. és III. századában maga is eltért a tul-tültől, s így ingadozást mutatott.”²²

Faludi Ferenc maga is többször változtatott verseinek szövegén és sorrendjén. Az autográf *Nagyszombati kéziratban* még nem található meg a Mária Terézia-verse. A korábbi nézetemet javítva, szintén autográfnek fogadom el az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának (OSZKK F1. – Négyesy: M) legfontosabb Faludi-kéziratát, amelyben már megtalálható a Mária Terézia-vers.²³ Előtte a legsötétebb hangulatú műve, az *V. Ecloga* olvasható. Ebben a versben sirattatja el a pásztorokkal a felfordult

20 Révai Miklós válogatott latin versei. Válogatás a Latina és Carmina Quaedam című kötetekből. Fordította és jegyzetekkel ellátta Federmayer István. Révai Miklós Gimnázium, Győr, 2007. (továbbiakban: Révai, 2007.) 118–129. p.

21 Révai, 2007. 136–137. p.

22 Faludi Ferenc minden munkái. Eredeti kéziratok és kiadások után a szerző életrajzával. Kiad. Toldy Ferenc. Pest, 1853. XX. hasáb. Nemzeti Könyvtár.

23 Borián Elréd: Faludi Ferenc kötetkompozíciója a kéziratok és a kiadások tükrében. I. ItK 120(2016), 520–522. p.

világot, metaforikusan a jezsuita rend feloszlatását; utána pedig a *Szent István Királyhoz*, illetve a *Sz. Imre Hertzegrül* című művei következnek. A *Szombathelyi kéziratban* Faludi a *Forgandó szerentse* után helyezi el a *Maria Theresia Királyné Asszonyunkhoz* című dicsőítést. Majd a nádorrá (palatinussá) tett gróf Batthyány Lajost köszöntő vers következik.

Révai kiadásaiban – a Mária Terézia-vers előtt – gróf Batthyány Lajost a neve napján köszöntő költemény található, utána pedig Szent Istvánról és Imréről szóló éneket olvashatjuk. Tényként megállapítható, hogy eddig semelyik kiadás nem vette át a *Szombathelyi kézirat* sorrendjét.

A „közre botsátó” Révai Miklós a szövegvariánsok okát keresve a második kiadásának előszavában főként a szerző jobbító szándékában látta az új variációk megszületését.²⁴ Faludinak azért van szerinte kevés verse, mert a többi „el nem fogadta többé”. Révai második kiadásába csak két olyan költeményt vett fel, amelyeket nem találni „Faludinak utolsó keze’ írásábann”.

Négyesy László 1900-ban írta le az általa ismert kéziratok sajátosságait.²⁵ Bebizonyította, hogy a Révai által használt „Szili János Szombathelyi Püspök Úrnál” levő kézirat nem egyezik meg a ma ismert *Szombathelyi kézirattal*. Révai jegyzetei árulkodnak leginkább arról, hogy Faludinak volt egy korábbi, valószínűleg teljes verskötet másolata. Révai sehol sem írta, hogy a kéziratban

üres oldalak vannak. A ma meglévő *Szombathelyi kéziratnak* ez az egyik alapvető jellemzője. Négyesyt mesteremnek tartom, kiadása nélkülözhetetlen segítség volt számomra, amikor elindultam a kéziratok és kiadások erdejébe. Az eltérő vélemények egyik fontos oka, hogy míg Négyesy hat, én már tizenkettő hosszabb-rövidebb kéziratot vettem alapul.

Kőszegen, ahol Faludi diák és rektor is volt, az egykori jezsuita iskola falára emléktáblát helyeztek, amelyen ezekkel a sorokkal emlékeznek meg róla: „Nemes erkölcsű, derék férfiú, aki békében él mindenkivel, az emberekkel, önmagával és Istennel.”²⁶

***

Az újabb kiadók Négyesyt követve hűebbek a *Szombathelyi kézirathoz*, mint a korábbiak, de ők is a szöveg- és szóvariációkból sokszor az „ideálisat” választották ki. Néhol valóban emendálni, javítani kell Faludi Ferenc utolsó kéziratának tollhibáit; a készülő kritikai kiadásnak azonban alapelve, hogy teljes egészében vállalja a dunántúli tájnyelvet előszeretettel használó jezsuita költő végső testamentumát.

- 24 Faludi Ferentz' Költeményes Maradványai a' Jegyző könyvvel együtt. A' Költeményes Gyűjtemény' öregbedésére egybe szedte, és közre botsátotta Révai Miklós. Második megjobbított nyomtatás, Pozsony, 1787. 3–4. számozatlan oldal.
- 25 Faludi Ferenc versei, összeszedte és jegyzetekkel kísérte Négyesy László. Franklin Társulat, Bp., 1900. Olcsó Könyvtár. Négyesy tanulmányai a kötetben: Faludi verseinek eredeti kéziratjai, másolati kiadásai, 95–122. p.; Jegyzetek egyes versekhez, 123–173. p.; Függelék, 174–179. p.

- 26 Az idézet alatt Sz. Gy. monogram olvasható. Ha helyes a monogram, akkor Szerdahely Györgytől lehet ez az idézet, aki Kőszegen volt diák, amikor Faludi rektor volt, és Pozsonyban együtt tanítottak. Az idézetnek, amely latin nyelvű lehetett, eredeti helyét nem találtam meg. Viszont Császár Elemér nagyon szigorú, a romantika esztétikáját Faluditól számonkérő tanulmányában ezt az idézetet egy összegző mondata lezárásaként olvashatjuk: „Mindenkiben a mérséklet embere, aki merész, elhatározó tette nem képes, nem aktív szellem, de a maga világában igazi példakép, nemes erkölcsű, derék férfiú, aki békében él mindenkivel, az emberekkel, magával és Istenével.” Császár Elemér: Faludi Ferenc költészete. Egyetemes Filológiai Közlöny, XXVII (1903), 20. – Császár szerint Faludi tanítványának, Rajnis Józsefnek Mária Terézia-verse sokkal jobb, mint Faludié. Szerintünk elég gyenge színvonalú alkotás.

TÓTH JÓZSEF

A szentgotthárdi cisztercita apátság gazdálkodása

A kertművészetet Európában a bencés szerzetesek terjesztették el. Az önellátáson kívül a zárandokok, papok és a szegények segítésére is termeltek, sőt nemesítési munkát (szelekció) is folytattak. „A magyar állam két első századában Pannonhalma alapításától a tatárjárás évéig a kolostorok képviselték a települések legmagasabb alakját.”¹ A cisztercita szerzetesrend a még nem művelt, főleg folyó menti területeket hasznosította. A kolostorok mellé később majorságok települtek, azokból pedig sok esetben települések alakultak. A szerzetesek sokszor maguk művelték kertjeiket.

Az első kolostort Géza fejedelem alapította Pannonhalmán 996-ban. A ciszterciek a Nursiliali Szt. Benedek-rend egyik ágát alkotják. Alapítója Molesmei Szt. Róbert, aki 1098-ban alapította kolostorát Citeux mellett. „Az első ciszterciek az ausztriai Heiligenkreutzból érkeztek hazánkba. Az első apátságuk a mai Bátaszék közelében, Cikádoron épült fel 1142-ben... A rend virágkorát hazánkban 1180–1280 között élte.”² A szentgotthárdi apátságot (*Monasterium Sanctus Gothardus*) 1183-ban III. Béla király adománya alapján alapították a zirci apátsággal egy időben. „1183. már volt egy Szt. Gotthárd település kis templommal és temetővel a Rába átkelőnél.”³ A király bősé-

gesen adományozott birtokokat az új apátság részére. Birtokaihoz tartozott a ma ismert Vendvidék, és néhány őrségi település. Az alapítók Franciaországból (*Trois Fontaines*) jöttek. Az alapító levél a török korban elveszett. Az apátság virágzása addig tartott, amíg az a különböző kegyurak (pl. Széchy család) tulajdonába nem került. Mátyás halála után a ciszterci monostorok szét hullása megállíthatatlan volt. A végső pusztítást a reformáció és a török hódoltság jelentette.⁴

Az apátság részt vett a törökellenes harcokban is. A monostort erődde alakították át. 1605-ben a császári erők úgy elpusztították, hogy csak a barokk templom és a kolostor épülete maradt épen. A második felvirágzás, az úgynevezett „heiligenkreutzi korszak 1734-től 1878-ig tartott. Az 1867-tel induló magyarországi önállóság az Ausztriához fűződő kapcsolatok lazítására törekedett, így a szentgotthárdi ciszterciták a zirci apátsághoz kerültek. Trianon után a birtokok egy része Jugoszláviához és Ausztriához került. 1920 után az erdőgazdaság az 1921-es szinten rekedt meg, a szántóföldi termelés alig fedezte a szükségleteket, és visszaesett az állattenyésztés is. Az 1945. évi földreform után az uradalmat felosztották. A fakitermelés csak 1946 elején indulhatott meg. 1950-ben a szerzeteseket deportálták és elszállították Kunszentmártonba, a karmeliták kolostorába.

- 1 Rapaics Raymund: Magyar kertek – A kertművészet Magyarországon. Bp. 1940. 11. p.
- 2 Magyar Veronika: A középkori kolostortáj vizsgálata a monisztkus rendek esetében. Phd.-dolgozat, 2018. (továbbiakban: Magyar, 2018.) 28. p. https://szie.hu/sites/default/files/magyar_veronika_ertekezes.pdf. (Megtekintve: 2023. október 25.)
- 3 Csuk Ferenc: Szentgotthárd temetkezési helyei. www.Csuk<helytortenet>Szentgotthardi (Megtekintve: 2023. október 25.)

- 4 Valter Ilona: Pásztó a középkorban. METEM, Bp., 2018. 33. p.

A Szentgotthárdi cisztercita uradalom gazdálkodása

„A ciszterciek, ha lehetett, olyan területet próbáltak kiválasztani, melyet még emberi művelés elkerült.”⁵ Ennek a Lapincs és a Rába összefolyása tökéletesen megfelelt. Az épületeket a monostor köré rendezték. Az apátság szerzetesei a földet maguk művelték jobbágaikkal és munkásaikkal együtt „A birtok egykori majorjaiból kialakult községek többsége ma is létezik, és lakóik java része szintén az egykori apátság telepeseinek leszármazottja.”⁶ A majorok egyben birtoktestek is voltak.

A gazdasági élet alapja a föld

A gazdálkodás a törzsbirtokon és a távolibb területeken folyt. A földek művelését az úgynevezett háromnyomásos rendszerben végezték. Mellette tarlóégetést is folytattak. A gabonafélék közül viszonylag kevés búzát termesztettek, árpa, rozs alkotta a többséget, takarmánynövényként a zab szolgált. Az árpát sör előállítására is termesztették. Kevés mennyiséget értékesítettek, a többi saját maguk használták el. A szegényeknek, rászorulóknak ingyen osztották. Nagyobb mennyiségben kenyérpótló növényeket (borsó, lencse, káposzta, köleskása) termesztettek. Használták már a vaseket is. A vasekéket ökrök vontatták, melynek jármait a saját műhelyük készítette el. Négy–nyolc ökrös fogatokat alkalmaztak. A vetőmagokat saját maguk állították elő. Magtárral is rendelkeztek. A szántóföldi gabonakultúrák mellett

főleg a kertekben jelentős kapásnövény-művelést folytattak. Az Újvilágból behozott kapások élén a kukorica a termesztett búza után a második helyre került. A burgonyát a 17. században hozták be. A dohány egyből haszonnövény lett. A répának a középkorban sok változata létezett, konyhai szükségleteket elégített ki. A tököt az Őrségben ma tökmagolaj előállítására termesztik. Az állattartás az élelmezést és az igavonást egyszerre szolgálta, de felhasználták a bőrt és az egyéb melléktermékeket is. Egy 1350-ben kelt okirat lótenyésztést említ. A gazdaságban sertés és egyéb állatok tenyésztése is folyt. Az akkoriban hűvösebb, hidegebb időjárás mellett az istállós tartás terjedt el. A szarvasmarha, sertés, juh, baromfik mellett foglalkoztak méhésztel, haltenyésztéssel és a 19. században selyemhernyó tenyésztésével is. Jelentős volt a halászat. A mézet cukor helyett használták, és méhsört készítettek belőle. A rétek szerepe az állatok takarmányozásában a hosszú telek miatt jelentősnek mondható. A sertéseket erdei sertéslegelőkön tartották. A juhok húst, a rendtagok ruháihoz gyapjút szolgáltattak a felesleget értékesítették. Szárnyasként libát, tyúkokat, kappanokat tartottak. A méhészetre erdei és rétjeik kiválóak voltak. A viaszból gyertyákat öntöttek. Erdőgazdálkodásuk is fejlett volt, az erdőket megbecsülték, kímélték, a faanyagot építésre és tüzelésre használták. Az ártéri erdők a folyók mentén (szil-kőris-tölgy) keményfa erdők, valamint az egyéb tölgyesek, cseresek a faanyag mellett kiváló disznómakkoltatók voltak. 1830-ban az erdők 75%-a tölgy-, cser- és bükkállomány, ami munkát adott a szénégetőknek is. A kitermelés szálaló módszerrel történt. A vadászatot korlátozták. „A ciszterci típusú erdőgazdálkodás hozzájárult ahhoz, hogy a Vendvidéken rendkívül egyedi erdők alakultak ki. Különösen Orfalu községben, a híres Fekete tó környékén találni ennek

5 Szentgotthárdi ciszterci apátság és gazdasága, <https://hu.wikipedia.org>. (Megtekintve: 2023. október 25.)

6 A Szentgotthárdi cisztercita apátság, https://hu.wikipedia.org/wiki/Szentgotthardi_ciszterci-apatsago. (Megtekintve: 2023. október 25.)

legszebb példáját, mivel ott nagyszámú öreg, de jó állapotban levő magas fa található, amely ma az Őrségi Nemzeti Park kiemelten védett része.”⁷ Imre király 1198-as oklevelében már említi a szőlő termesztését, ami az úgynevezett szőlőskertekben folyt. A bort mi-sebornak, de kereskedelmi célból is állítottak elő. 1182-től már borkimérések is történtek. A bor mérsékelt élvezete nem volt tilos a barátoknak. A gyümölcsstermesztést gyümölcsös kertekben folytatták. A malmok szintén jelentős szerepet játszottak a gazdálkodásban (Csörötneken például kettő is volt). Birtokaikon a jobbágyok, a nép helyzete sokkal kedvezőbbnek mondható, mint a világi urak birtokain, mivel a szerzetesek maguk is kemény fizikai munkát végeztek, így jobbágyaikat kevésbé terhelték.

Mesterségek

A műhelyek alkalmazták a víz erejét is. A szerzetesek és a munkástestvérek főleg télen tevékenykedtek. Kőművesek, kőfaragók, építőanyagot előállító munkások népesítették be a műhelyek egy részét. A pékműhelyek a rozskenyeret csak az apátság részére készítették. Sajtot érleltek, sört főztek. A ruházat elkészítésében takácsok, csapók, szabók működtek közre. A gazdaságot szolgálták a bognárok és a kovácsok is.

Pénzügyek, kereskedelem

Eleinte nem sok cikket árulhattak. A 15. század elején már híresek voltak a szentgotthárdi és a vasvári vásárok, melyek a Szentgotthárd–Muraszombat, valamint

a Vasvár–Szentgotthárd–Grác főútvonalaknak köszönhetően létrejöttüket.

Az uradalom legfontosabb egységei a majjorok voltak, mint a gazdálkodás „alközpontjai”, melyeknek egy részéből később települések, falvak alakultak ki. „Ilyen közelebbi, tehát legelső telepítésű majornak tarthatjuk Kedhelyt és Zsidó-falvát.”⁸ Jogilag a szentgotthárdi apátság és birtokai eleinte a győri püspökség alá tartoztak. 1185-ben III. Lucius pápa erősen leszűkíti a győri püspök jogait. A cisztercita szentgotthárdi monostor a renden belüli jogahtóság értelmében az alapító grancia apát (atyá apát, *Trois Fontainés*) ellenőrzi másodmagával az apátság gazdálkodását. A szentgotthárdi apát a jobbágyok feletti bíraskodást a községi előjárókra testálta.

Munkaerőviszonyok

„A középkorban az ingatlan, a föld értéke háttérbe szorult a munkáskezek értéke mellett. Világi és egyházi nagybirtok gazdálkodásának eredményessége munkaerejüktől, szervezethezességüktől és a vezetéstől függ.”⁹ A cisztercita rendben a munkában, gazdaságban mindenki részt vett. A „főnök” mind befelé, mind kifelé az apát volt. A perjel az apát jobbkeze, a házirendet betartatja, helyettesíti az apátot, szervezi a munkákat, gondoskodik a szerszámokról, stb. A gazda a gazdasági és a monostor anyagi ügyeit, a birtok kormányzását látta el. A munkaerőt eleinte a szerzetes testvérek mellett a munkástestvérek alkották. Később a gazdaság növekedése megkövetelte a világi munkások, úgynevezett szolgálcselédék és bérmunkások bevonását is.

7 Tilcsik György: Szentgotthárdi ciszterci apátság. www.wikiwand.com/hu/Szentgotthárdi_ciszterci (Megtekintve: 2023. október 25.)

8 Kalász Elek: A szentgotthárdi apátság birtokviszonyai és a ciszterci gazdálkodás a középkorban. Bp., 1932. (továbbiakban: Elek, 193.) 21–22. p.

9 Elek, 1932. 41. p.

A szentgotthárdi cisztercita uradalom gazdálkodása 1890–1950 között

1880–1888 között Magyarországon egy-egy tehenre éves szinten 2044 liter tej jutott. A szentgotthárdi uradalomban az 1880/1900-as gazdasági évben 2920 liter tej jutott egy tehenre. 1898/1899-ben az erdészet 15 270,52 korona bevételt számolt el Zirc felé. Az 1911/1912-es gazdasági évben 14 szarvasmarhát leselejteztek, melyeket a gulyából pótoltak. 554 tehenük volt, és vettek 1 bikát. Futó és igás lovuk volt 8 db, jármos ökörből 14-et leselejteztek, melyeket a gulyából pótolták. A gulyába vettek 2 db egyéves üszőt. Göboly volt 14 db. A juhászat az év elején 1050, év végén 920 db birkát számolt. A tavaszi gyapjú 98,68 mázsát (q) adott le, melyet 12 315 korona 58 fillérért értékesítettek. A sertések eladása 40 525,25 korona bevételt jelentett. A 147 év eleji kocaszám év végére 122 db-ra csökkent. 1 kat. holdon termelt 8,92 q búza, 7,37 q rozs, 7,28 q magbükköny, 9,28 q árpa, 8,32 zab és 14,6 q tengeri. Földművelés: 1912-ben a szárazság nem kedvezett a szalastakarmányok fejlődésének. 1922/1923-ban gabonaeladásból származott 12 887 korona, állatokból és állati termékekből 6998. Aprómagvakra és a gazdaság szükségeire kiadtak 1210 és 3089 koronát. Az 1924/1925. évben a szemtermések terméseredményei országosan az átlag alatt maradtak. Az állatállományban a muraközi kancák vérfrissítésére félvér angol tenyészlóvakat szereztek be. Az 1925/1926-os gazdasági évben – ellentétben az előzővel – a szemestermények egészen jól termettek. Az állattenyésztésnek gondot okozott a szemes termények árának drágulása. A gazdaság haszna 707 957 pengő volt.

1928-ban a tavasz hűvös volt, fagyokkal tarkítva. Az átlagtermések ennek megfelelően rosszul alakultak. A kiadások meghaladták a bevételeket, így a gazdaság éves

gazdálkodása mínuszba került (–4932,99 pengő).

Az 1932/1933-as gazdasági évben a szántóföldi termesztésben a bogárhátas szántás helyett áttértek a sima szántásra. 280 ember kapott részes földet. Az állattenyésztésben a tehenészetnél gondot okozott a tej alacsony ára. 1933-ban a vetés késett, az időjárás száraz volt, a szalastakarmányok hozama elmaradt az előző évektől. Az állatállományt növelni szerették volna, a tejtermelés miatt is. A lefejt tejet Szentgotthárdon értékesítették. A növénytermesztést az abnormális időjárás fogta vissza. Az 1937/1938-as gazdasági évben a földművelésben az új traktor teljesítményének köszönhetően olyan sikeres volt az őszi mélyszántás, hogy tavaszra csupán 16 hold maradt. Az állattartásban a tehenészetben a TBC okozott gondot. Az 1937/1938-as gazdasági évben az erdészet átiskolázott 258 000 lucfenyőt, kiültetett az erdőrészek pótlására 186 000 lucfenyőt és 1400 db vörösfenyőt. A haszontalan, kiégett legelőre ültettek 10 500 db lucfenyőt karácsonyfa nevelésére.

Az uradalom területe 1938-ban 20 1543 kat. hold volt. 1939-ben a Zirci Apátság Szentgotthárdi Erdőfelügyelőségének vagyongyarapodása 54 654,97 pengő. 1942-ben lebetonozták a tehenistállót. Az apátság felkérésre részt vett különböző kísérletekben is. A háború alatt a lövészárkok és fedezékek építése rengeteg fát felemészített. Az országos fahiány miatt a szentgotthárdi apátsági uradalom sorra mondta le a faáru-megrendeléseket, mivel nem volt elegendő fűrészárúja.

1943 aszályos év volt. A tavaszi búzavetés csupán 131,31 q szemtermést hozott. Egy katasztrális holdra vetítve ez nagyon alacsonynak számít: 5,68 q.

Az 1943/1944 és 1944/1945 gazdasági évben a fűrésztelepről szóló jelentést leg-

Év	Országos átlag (q)	Gazda- sági év	Szent- gotthárdi uradalmi átlag*	Év	Országos átlag (q)	Gazda- sági év	Szent- gotthárdi uradalmi átlag*
1922	6,0	1921/22	8,0	1931	7,0	1930/31	8,97
1923	7,9	1922/23	5,36	1932	6,6	1931/32	
1925	7,9	1924/25	5,11	1933	9,5	1932/33	10,00
1926	7,8	1925/26	10,86	1934	7,9	1933/34	
1927	7,4	1926/27	7,37	1935	7,9	1934/35	
1928	9,3	1927/28	5,2	1936	8,4	1935/36	10,11
1929	7,8	1928/29	6,7	1937	7,6	1936/37	7,51
1930	7,8	1929/30		1938	9,6	1937/38	10,8

A búza termésátlagainak alakulása 1922–1938 között

* A szentgotthárdi uradalom adatai gazdasági évekre vonatkoznak (pl. 23/24).

Év	Országos átlag (q)	Gazda- sági év	Szent- gotthárdi uradalmi átlag	Év	Országos átlag (q)	Gazda- sági év	Szent- gotthárdi uradalmi átlag
1922	7,3			1931	7,9		
1923	7,4	1922/23	15	1932	11,9		
1924	7,9			1933	9,1		
1925	12,0			1934	10,7		
1926	10,5			1935	7,1		
1927	9,4			1936	13,1	1935/36	31,45
1928	6,8			1937	13,3	1936/37	18,6
1929	9,2			1938	13,1	1937/38	15,0
1930	7,7						

A kukorica termésátlagainak alakulása 1922–1938 között

nagyobb részt emlékezetből írták, mert az „oroszkok és a környékbeli falvak lakossága a fűrésztelepen lévő üzleti könyveket szétszórták”. „A fűrésztelep 1943. szeptember 17-én éjjel leégett kiderítetlen okból kifolyólag... Az üzem az újjáépítés után 1944. február végén kezdte meg a termelő munkát és 1945. március 28-ig megszakítás nélkül dolgozott...”¹⁰ 1944/1945-ben számos esetben kellett a fűrészüzemnek tüzfát átadni a katonaság, a kórházak és a lakosság részére. 1945/1946-ban elszabadult a pengő inflációja. 1946. augusztus 1-én bevezetik az új pénzt,

a forintot. Csak 1946 elején indulhatott meg a fakitermelés.

1946-ban a gazdaság területe már csupán 63 kat. hold szántóból és 22 kat. hold rétből állt. Ezen kívül a földosztásból kimaradt egy magyar hold nagyságú terület a vasútállomás mellett, melyen a régi Schwartz-féle fűrésztelep kapott helyet. A földek elhanyagolt állapotban voltak, a termés ennek ellenére jó. A gazdaság összes jövedelme 26 007,62 Ft. 1947-ben megkezdődött a földek telekkönyvi átírása és a kiosztási birtokívek készítése.

¹⁰ Elek, 1932.